

Башманівська Л. А. Формування виразності читання та мовлення в процесі професійної підготовки майбутнього філолога / Л. А. Башманівська // Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції «Неперервна освіта нового сторіччя: досягнення та перспективи». – м. Запоріжжя, 14-21 травня 2018 р. – Випуск № 2 (31). – 2018 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.zoippo.zp.ua/pages/el_gurnal/el_gurnal.html

ФОРМУВАННЯ ВИРАЗНОСТІ ЧИТАННЯ ТА МОВЛЕННЯ В ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ФІЛОЛОГА

Башманівська Л. А.

Україна, м. Житомир, Житомирський державний університет імені Івана
Франка

Пріоритетним напрямом професійної підготовки майбутніх філологів є формування комунікативно-мовної, соціально активної, духовно багаті особистості, її елітарної мовленнєвої культури. Філолог позиціонується в соціумі як довершена мовна особистість, тому особлива увага має бути приділена майстерному, досконалому, взірцевому мовленню вчителя-словесника, умінню й навичкам комунікативно виправдано й вільно володіти рідною мовою, майстерно читати художні тексти. Виразність читання та мовлення філолога є одним із найважливіших показників його професіоналізму, компетентності та ерудиції.

Досконало володіючи своїм мовленням, філолог здатний передавати учням усе багатство думок і почуттів художніх творів, власне світосприйняття, загальнолюдські ціннісні орієнтири. Користуючись різноманітними засобами мистецтва слова, він може й повинен стати неперевершеним читцем літературних творів, умілим оповідачем та оратором. Основою загальної читацької культури майбутніх філологів є фахові знання з літератури, начитаність, художньо-естетичний смак, уміння сприймати й оцінювати художні твори.

Проблемі формування виразності читання та мовлення присвятили свої праці відомі дослідники Н. Бабич, Б. Буяльський, Д. Будянський, Н. Волошина, Н. Гавриш, Н. Гоголь, Л. Горбушина, А. Капська, І. Кардаш, Г. Коваль, Т. Мішеніна, Г. Олійник та інші. Учені вважають, що для досягнення високої професійної підготовки, педагогічної майстерності й техніки мовлення вчитель-словесник повинен оволодіти основами теорії і практики мистецтва слова, виразного читання й культури мовлення.

Важливою ознакою компетентного філолога є висока мовна культура, володіння технікою мовлення як необхідною передумовою словесної дії, обізнаність із засобами логіко-емоційної виразності, вміння користуватися всіма виражальними засобами мови. Учитель-словесник має стати справжнім фахівцем своєї справи з високим рівнем знань і вмінь, майстерним оратором. Виразність читання та мовлення філолога є основою його професіоналізму. Тому сьогодні виникла необхідність пошуку шляхів оптимізації процесу підготовки й професійної діяльності філолога, обов'язковим компонентом якої є мовленнєва культура, володіння основами успішної комунікації.

Теоретичні основи виразного читання ґрунтуються на працях відомого режисера й педагога К. Станіславського [5]. Його поради, правила роботи над текстом, образом, роллю дістали назву «система Станіславського». Основним принципом цієї системи автор вважав життєву правду й надавав величезного значення звучному слову, застерігав від надуманої артистичності, шаблону й механічного відтворення тексту. Відомий режисер приділяв велику увагу вмінню володіти собою, чому сприяє виразне читання. Важливість «системи Станіславського» зводиться до важливості слова, словесної дії. Говорити, на думку вченого, означає діяти.

Багато дослідників дотримувалися тих самих принципів словесної дії із «системи Станіславського», що були покладені в основу художнього читання, сценічної мови. Вони висували до логічної та емоційно-образної

виразності читання вчителя такі ж вимоги, як і до читця-артиста.

Особливої уваги проблемі культури мовлення та виразного читання приділяв Б. Буяльський. У працях дослідник розкривав секрети оволодіння художнім словом, теоретично обґрунтовував свої положення й надавав практичні поради вчителям-словесникам. Автор вважав, що одним із завдань філолога є прищеплювати школярам і постійно підтримувати в них бажання читати, що сприятиме покращенню культури мови в дітей, збагаченню словникового запасу, удосконаленню техніки мовлення [2, с. 3].

Великого значення методиці виразного читання надавала А. Капська. Дослідниця простежує історію розвитку теорії і методики виразного читання, висвітлює процес роботи над творами різних жанрів, виокремлює систему вправ для формування навичок виразного читання. На думку А. Капської, «рівень професійної підготовки майбутнього вчителя залежить від уміння оволодіти всіма засобами мистецтва виразного читання й реалізувати набуті знання в практичній діяльності з учнями» [3, с. 20].

Теорію і практику виразного читання досліджував Г. Олійник. На його думку, кожен учитель повинен досконало володіти основами теорії виразного читання, зокрема добре знати техніку мовлення як необхідну передумову словесної дії та правильно нею користуватися; положення, зміст і значення засобів логіко-емоційної виразності читання в їх органічному зв'язку (сутність мовних тактів, пауз, їх різновидів і тривалості, логічних наголосів, темпу, емоційної функції наголошених слів); класифікацію та принципи застосування позамовних (рухових) засобів виразності в процесі читання, мовлення (поза, жест, міміка); уміти підготувати твір для читання та аналізу; знати особливості читання й переповідання творів різних жанрів, а також загальні вимоги до цього процесу [4, с. 7].

Важливим у цьому плані є те, що курс виразного читання став обов'язковим для студентів-філологів, оскільки текстуальне вивчення

художнього твору передбачає його читання та є засобом ідейного й естетичного впливу на учнів. Як засвідчує Д. Будянський, ефективність навчання виразному читанню забезпечується ретельним аналізом художнього твору (форма, зміст, ідея, «надзавдання», «підтекст» тощо); професійним виконанням твору; роботою над мовою твору (вивчення орфоєпії, граматики, стилістичних, емоційно-образних засобів); інтонаційним аналізом тексту: розстановка наголосів, визначення пауз, вибір доречного темпоритму, дотримання мелодики читання, вибір сили голосу, манери, емоційного забарвлення, вираження власного ставлення до твору тощо; читанням за ролями; вправами на розвиток техніки мовлення (дихальні вправи, скоромовки, складні звукосполучення, ігровий тренінг) [1, с. 168].

Отже, майстерність мовлення вимагає не тільки знань теорії і методики, навичок і вмінь виразного читання, а й добре виробленої техніки мовлення, тобто цілого комплексу навичок у мовленнєвому диханні, голосотворенні й дикції, що дасть змогу донести до слухача все багатство змісту кожного вимовленого слова.

Правильна постановка дихання, що здійснюється завдяки вправам дихального апарату, є основою розвитку техніки мовлення. Від цього залежить рівномірність звучання мови й краса мовлення взагалі. Незнання техніки правильного дихання призводить до хвилювання, заїкання, ковтання останніх складів. Майбутніх філологів потрібно навчити керувати своїм диханням, щоб воно не заважало під час читання, ознайомити з усіма його типами (ключичним, грудним, діафрагмальним і реберно-діафрагмальним (комбінованим)), запропонувати їм систему тренувальних вправ для вдосконалення дихання. Звичайно, на кількох заняттях важко навчити студентів керувати своїм диханням, тому доречно кожне заняття починати з дихальної розминки.

Важливим засобом виразного мовлення є оволодіння голосом, у якому

працюють органи дихання, гортань і резонаторні порожнини. Якщо трапляються певні вади, наприклад, слабкість, млявість, хриплість, верескливість, які неприємно сприймаються на слух, а іноді й дратують слухачів, то їх треба виправляти, щоб розвинути природні властивості голосу (силу, висоту, діапазон, тембр) і набуті (звучність, темп, політ). Для цього студенти-філологи повинні виконувати вправи на вдосконалення дихання й сили голосу. Під час вправ необхідно звертати увагу на голос в різних регістрах діапазону: високому, середньому, низькому. Він має звучати легко, приємно, невимушено, що дуже важливо для майбутньої професії вчителя-словесника.

Особливої уваги варто приділити орфоєпії. Філологу необхідно правильно вимовляти слова, працювати над чистотою мовлення, щоб під впливом діалектного оточення, неуважності до окремих норм вимови чи неправильної постановки наголосів не було серйозних порушень орфоєпічних норм. І якщо є певні вади вимови, потрібно обов'язково їх виправляти шляхом тренувань.

Отже, щоб підготувати висококваліфікованого фахівця, який був би конкурентоспроможним на світовому ринку, необхідно шукати найбільш ефективні шляхи фахової підготовки майбутніх учителів, підвищення їхньої професійної майстерності. Одним із напрямків реалізації цього завдання і є формування виразності читання та мовлення майбутнього словесника, що досягається наполегливою працею і є важливим елементом мовленнєвої майстерності.

Література:

1. Будянський Д. В. Виразне читання як елемент академічного красномовства в структурі професійної діяльності викладача вищої школи / Д. В. Будянський // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. – 2014. – № 7. – С. 162-171. – Режим доступу: <http://nbuv.gov.ua/UJRN/pednauk>
2. Буяльський Б. А. Поезія усного слова: Азбука виразного читання: книга для вчителя / Б. А. Буяльський. – 2-е вид. – К.: Рад. шк., 1990. – 255 с.
3. Капська А. Й. Виразне читання. Практичні і лабораторні заняття / А. Й. Капська. – К.: Вища школа, 1990. – 175 с.
4. Олійник Г. А. Виразне читання: Основи теорії: Навч. посібник / Г. А. Олійник. – К.: Вища школа,

1995.

– 207 с.

5. Станіславський К. С. Робота актора над собою / К. С. Станіславський. – Режим доступу: www.e-reading.club/book.php?book=101744